

AZ ATEISTA ÁLLAM ÉS A VALLÁSOS EMBEREK KONFLIKTUSAI AZ ÁVH BÉKÉS MEGYEI JELENTÉSEIBEN 1950–1955

Magyarországot a második világháború után megszálló Szovjetunió a fegyverszünetet ellenőrző Szövetséges Ellenőrző Bizottságban a nyugati hatalmak egyetértésével meghatározó szerephez jutott. Ezzel együtt az érdekszférák elhatárolása is megtörtént, a szovjet befolyási övezetben a kommunista hatalom csaknem szabad kezet kapott.¹ A pártállami rendszer kiépítése azonban több lépcsőben történt meg 1945–1950 között. A kommunista rendszer, a sztálini diktatúra magyarországi megvalósítói csak fokozatosan vetették le álarcukat. Az ateista Rákosi 1945–1949. között több esetben vállalt keresztapaságot is.² Az ő kezdeményezésére a munkásokból verbuvált falujáró csoportok ingyen javították meg az emberek elromlott eszközeit, a háborúban megsérült toronyórát, teherautóval vitték a zarándokokat a búcsújáró helyekre. Az úttörőmozgalom is részt vett a helyi egyházak életében az első években.³

A kommunista párt a politikai, majd a gazdasági, kulcspozíciók megszerzésével már a koalíciós években is döntően befolyásolta az ország sorsának alakulását. A szovjet-amerikai viszonyban bekövetkezett gyökeres változás hatására a 40-es évek végén az addig fokozatosan végrehajtott szovjetizálás felgyorsult a kelet-közép- és délkelet-európai országokban.⁴ Az 1947-es, „kékcédulás” választáson is csak 22,2 százalékos eredményt ért el a Magyar Kommunista Párt, mégis az ország tényleges vezetője lett. A többpártrendszer által képviselt politikai pluralitás, a parlamentáris demokrácia felszámolásával, a szociáldemokrata párttal egyesült kommunista párt (1948) a hatalom kizárólagos birtokosa lett. Mint világnézeti alapon álló állampárt a saját ideológiáját tette kizárólagossá, megkezdte az ország népének átnevelését az ateizmus szellemében.⁵ 1949. augusztus 20-án az 1949. évi XX tc., az alkotmány elfogadásával az országgyűlés legitimmé tette az addigi változásokat.

Az egyházak, köztük a katolikus egyház sem volt kívánatos az ateista diktatúra számára. Kiiktatására, társadalmi súlyának csökkentésére már 1945-től szisztematikusan törekedett a kommunista propagandagépezet. A szovjet utasításra végrehajtott 1945. évi földreform a katolikus egyházat érintette a legérzékenyebben, mert az egyházi-, szociális intézmények, iskolák, működését biztosító célvagyontól fosztotta meg. A következő támadás 1946-ban, a közel egymillió

¹ ROMSICS 2005. 280.

² KÖ – NAGY 2002. 15–21.

³ TÓTH 2010. 38–39.

⁴ ROMSICS 2005. 292–296.

⁵ KÖBEL 2005. 115.

tagot számláló vallásos egyesületek feloszlásával érte a katolikus egyházat. Az ifjúság megnyerése, az ateista világnézet terjesztése az 1948-as fordulat után került előtérbe a párt politikájában. Ezt a célt elsősorban az egyházi kézen levő iskolarendszer megszerzése szolgálta, így nem kis politikai harc után, 1948 nyarán az 1948. XXXIII. törvény kimondta az egyházi iskolák államosítását, amelyeknek közel fele katolikus egyházi intézmény volt.⁶ A szülők Békés megye több településén is tiltakoztak az ideológiai monopólium ellen, amely az új iskolák új tankönyveiben valósult meg. A protestálók nem kívánták gyermekeiket ateista nevelésben részesíteni.

A szovjet befolyás alatt álló későbbi szocialista országokban a negyvenes évek végén összehangolt támadás indult az egyházi vezetők ellen. Így Magyarországon Mindszenty bíboros hercegprímás letartóztatása, emberi és főpapi mivoltában való megalázása, kirakatpere, elítélése (1948–1949.) mellett számos egyházi személy, pap, szerzetes, katolikus diák ellen hoztak súlyos, nem egyszer halálos ítéletet. 1949. szeptember 5-én az 5. sz. törvényerejű rendelet megszüntette a kötelező vallásoktatást.⁷ A szülők gyakran erőszakos befolyásolásával igyekeztek minimálisra csökkenteni a hittanra járók számát. Az 1949-ben elfogadott alkotmány deklarálta az egyház és az állam szétválasztását, azonban csak papíron biztosította a szabad vallásgyakorlást.

A fentiek érthetővé válnak, ha tudjuk, hogy Rákosi a Magyar Kommunista Párt 1946-os II. kongresszusán már pártprogrammá tette az egyházak megsemmisítését, a Magyar Dolgozó Pártja 1948-1951 között született határozatai pedig a sztálini alapokra helyezték a magyarországi egyházpolitikát. Az 1948. július 1-i titkársági határozat jelölte ki az egyházakkal kapcsolatos teendőket, majd az 1949. februári határozat megerősítette az egyházak elleni támadás folytatását. Az 1950. június 1-én kelt KV határozat már a klerikális reakció elleni harcról szólt. Eszerint az egyházi reakció az imperialisták ötödik hadoszlopának szerepét tölti be Magyarországon, ezért az ellene való harc a párt stb. jogos önvédelme. Ennek jegyében az állam egyetértése kell püspökök kinevezéséhez, az egyházi egyesületeket ellenőrzés alá kell vonni, a pedagógusok leplezzék le a klerikális reakciót támogató kollégáikat, a fakultatív hitoktatás kiszorítandó a közép- és felsőoktatásból, a hittudományi karokat le kell választani az egyetemekről, a rendszer ellen fellépő papok anyagi támogatását meg kell szüntetni, a „néppel együttműködő” papokat támogatni. A protestáns és a zsidó egyházban levő reakciós irányzatok, az amerikai imperialisták szolgálatában álló szekták és szabadkőműves páholyok ellen is fel kell lépni. (Ezért üldözték a nem bevett felekezetnek számító szektákat.)⁸

A protestáns egyházakkal megegyező pártállam 1950-ben a katolikus egyház ellen indított frontális támadást. Augusztus 1-én létrehozták a papi békemozgalmat, hogy tagjai útján befolyást gyakorolhassanak az egyházra. (Az ún. „békepapok” szerepvállalását nagyon sokféle körülmény motiválta, az egyéni életsor-

⁶ ROMSICS 2005. 326–327., KÖBEL 2005 116.

⁷ ROMSICS 2005. 327.

⁸ KÖBEL 2005. 118–119.

sok ismeretében lehet róla véleményt mondani.) 1950. augusztus 30-án, miután a szerzetesrendek tagjait nyáron kényszerlakhelyekre száműzték, végül megszületett a „megegyezés.” A püspöki kar kényszerhelyzetben levő tagjai végül aláírták, azonban az állam tovább drasztikus egyházpolitikai lépéseket tett. 1950 szeptemberében leválasztották a hittudományi karokat, néhány tanítórend (bencés, piarista, ferences, Miasszonyunk Iskolanővérek) kivételével feloszlatták a szerzetesrendeket, 62 szerzetesrend 636 rendházát vették el, 11538 rendtag került az utcára.⁹ Az 1951-es Grósz per, a kalocsai érsek elítélésével az egyházak elleni szigorúbb fellépés jegyében történt, pártutasításra, azzal az indoklással, hogy püspökök és a volt szerzetesrendi előljárók megszegik az állammal kötött megállapodást.¹⁰

Az egyházak teljes ellenőrzésére hozták létre 1951-ben az Állami Egyházügyi Hivatalt (1951. I. törv.), és kiépítették az egyházügyi szakigazgatás rendszerét a megyei tanácsok mellett működő egyházi referensek beállításával. A püspöki aulákba ún. „bajszos püspökök”, az AEH emberei kerültek, akik mindent ellenőriztek.

1953–1955 között, Nagy Imre miniszterelnöksége idején csökkent az egyházakra nehezedő nyomás, majd amikor Rákosi újra visszakerült a hatalomba, újabb szigorítások történtek.¹¹

Az 1945 utáni változások az egyház helyzetét generálisan átalakították. A főpapság társadalmi státusza megváltozott, Mindszenty bíboros még igyekezett régi közjogi helyzete címén fellépni a jogtalanságok, az elnyomás ellen. Letartóztatásával, a püspöki kar elleni kényszerintézkedésekkel, a szerzetesi előljárók, papok, hívő emberek elleni, nemegyszer halálos ítéletekkel záródó koncepciós perekkel az állam az egyházra akart csapást mérni. A hívek közül sokan a megfélemlítés hatására nem merték beírni hittanra a gyermekeiket, vagy még a templomból is elmaradni kényszerültek.

Az 1945–1947 közti koalíciós években a belügyi tárcát már kezében tartó kommunista párt által szervezett államvédelmi apparátus a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló, ún. „hóhértörvény” (1946. évi VII. tc.) alapján kapott szabad kezét a rendszer bírálóival szemben. Akik nyilvánosan, vagy magánbeszélgetésben a kommunisták ellen szóltak, akár 20 év börtönt is kaphattak. Hivatalosan tehát a „hóhértörvénybe” ütköző cselekmények, továbbá a háborús és népellenes bűncselekmények felderítése, az államrendészet szempontjából fontos bel- és külföldi adatok gyűjtése volt a többször átszervezett, szovjet mintára létrehozott politikai rendőrségnek. 1948. szeptember 10-étől a rendőrség kötelékéből kiválva a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága a BM közvetlen alárendeltségébe került. A 288.010/1948. BM sz. rendelet alapján az ÁVH vezetője már elsőfokú hatósági jogkört kapott az állam érdekei szempontjából aggályos személyek kitiltásának, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezésének, letartóztatásának kezdeményezésére. Rövid időn belül újabb

⁹ KÖBEL 2005. 120., TOMKA 2005 20.

¹⁰ KÖBEL 2005. 121.

¹¹ KÖBEL 2005. 69–70.

rendelet ezen ügyek felülvizsgálatát is a BM ÁVH-ra bízta.¹² 1950-tól a 4353/1949. MT. sz. rendelet közvetlenül a minisztertanács alárendeltségébe helyezte az Államvédelmi Hatóságot. 1951-ben minden megyében létrehozták az ÁVH osztályokat. Az 1953. júniusi KV ülés után a BM és az ÁVH összevonására került sor, és a BM keretében működött tovább az államvédelmi osztály. A tényleges irányítás Rákosi kezében volt.¹³ A megyékben a BM Megyei Főosztály látta el az állambiztonsági feladatokat. Az alacsonyabb szintű rendőri szerveknél is voltak a megyei főosztálynak emberei. Az ÁVH megyei szervezete végül is elsősorban a belső ellenséggel kapcsolatos információkat gyűjtötte, és a fenti törvény alapján kényszerintézkedéseket alkalmazott.

Összeállításunkban az ÁVH megyei osztályvezetői által napi rendszerességgel készített helyzet- és hangulatjelentések alapján igyekszünk bemutatni azokat az eseteket, amikor az egyházak és a hívő emberek valamilyen okból az állambiztonságiak látókörébe kerültek. A Magyar Dolgozók Pártja Békés Megyei Bizottsága irataiban a Vezetés iratai című iratsorozatban találhatóak ezek a dokumentumok, de sajnos nem a teljes anyag.¹⁴ A párt megyei titkárnak címzett jelentések nem kizárólag a párt részére készültek, a megyei osztály eredendően a központi szerveknek küldte. (Ez az iratok külalakjáról látható, nem ritkán indigós másolat a pártnak küldött példány, az aláírások azonban eredetiek.) E jelentések összefoglalók, így csak azt tartalmazzák, amit az illetékes ÁVH-s osztályvezető fontosnak tartott a feletteseivel és a párttal közölni. Az összeállításnál nyilván az elsődleges szempont a szervezet eredményes működésének demonstrálása, az esetleges hibák, sikertelenségek óvatos megkerülése. Az összefoglaló jelleg mellett mintha az egyes részjelentésekből kiollózott információkat továbbítana az összeállító, szó szerint idézve nemegyszer az informátor által hallottakat. A jelentésekből látszik, számos besúgó működött közre az adatgyűjtésben, akik a tsz-ben, a boltban, sőt a templomban és a papok közvetlen környezetében is ott voltak. A hatóság rendszeresen felbontotta és elolvasta az emberek magánleveleit, több levéllenőrzésből származó információkat közlő jelentés van az iratanyagban. Nem egy jelentésre az illetékes megyei titkár megjegyzéseket, utasításokat is rávezetett, ami bizonyítja, a párt közvetlenül is beavatkozott az erőszakos szervezet munkájába.

Mielőtt a jelentésekben szereplő fontosabb területeket ismertetnénk, érdemes egy pillantást vetni Békés megye akkori vallási képére, társadalmi összetételére. A történeti Békés megyéhez csatolták 1950-ben a trianoni békediktátum miatt elszakított Bihar, Csanád és Arad megye Magyarországon maradt területeit. Így az egyébként is meglehetősen heterogén vallási és etnikai összetételű megye még tovább differenciálódott. Az ötvenes években a református magyarok voltak többségben a megyében. (Békésen, Gyulán, Gyomán, Mezőberényben, Dobozon, a Bihar megyei Sarkadon, Geszten stb.) Az evangélikusok zömében szlovákok. (Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós, Mezőberény.) Mezőberényben a németek is evangélikusok, Orosházára a Dunántúlról költözött magyarok szintén evangé-

¹² ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG WIKIPÉDIA

¹³ TABAJDI – ÜNGVÁRY 2008. 19.

¹⁴ Békés Megyei Levéltár, Gyula, Magyar Dolgozók Pártja Békés Megyei Bizottsága iratai, Vezetés iratai 27. fond 66–68. öe.

likusok. Gyulán, Méhkeréken, Kétegyházán, Battonyán a románok ortodoxok, hasonlóképp a battonyai szerbek is. Békésen a baptisták vannak nagyobb számban jelen. A katolikusok a protestánsokhoz képest a háború utáni években kisebbségben voltak. A gyulai és a békéscsabai plébánia képviselt nagyobb közösséget a vegyes vallású városokban. Endrőd, Újkígyós és az egykori Csanád megyei községek zöme, az Arad megyéből átkerült Elek németsége ugyancsak katolikus. Az egyházközségek tagjai zömmel a parasztság, a vékony iparos és értelmiségi rétegből kerültek ki. A hangadók minden felekezetenél a tehetősebb gazdák, iparosok, az értelmiség és a régi rendszerben magukat exponáló tisztviselők. Ezért nem véletlen, hogy az ellenük indított támadások egyben az egyház ellen is irányultak. (tsz szervezés, kisipari szövetkezetek alakítása). Budapestről számos reakciónak minősített családot, korábbi vezetőt telepítettek a megyébe az ötvenes években, akik a helyi katolikus közösséghez csatlakoztak.

A szovjet megszállást követően alakultak meg a kommunista párt helyi szervezetei, a megyében. Tagságuk a volt 19-esekből, a szociáldemokrata párt balos tagságából, a Horthy-rendszerrel szembenálló kisiparos, kiskereskedő segédek, agrárproletárok, volt kisnyilasok soraiból kerültek ki. Sokan közülük a háború előtt és alatt sokféle segítséget kaptak a helyi egyházak papjaitól. A szovjet segítséggel hatalomra jutott párt és közigazgatási vezetők sokszor túllícitálták a párt által előírtakat, keményen fellépve a hatalom által üldözöttek ellen.

Az ÁVH helyzet- és hangulatjelentéseiben legtöbbször az egyházi ünnepek megtartásáról van szó. Szovjet mintára, a gazdaságossági szempontokra hivatkozva fokozatosan munkanapokká nyilvánították a hétköznapra eső egyházi ünnepeket, elvették a két napos ünnepek második napját. 1951 májusában az Úrnapját, (1010/1951. MT. sz. hat.) októberben a Mindenszentek ünnepét (1030/1951. (X. 16.) MT. sz. hat.). 1952 májusában a pünkösdhétfőt (1012/1952. (V.11.)), 1953 márciusában a húsvéthétfőt (1014/1953. MT. hat.) nyilvánították rendes munkanapnak. 1953 decemberében újra szabályozták a karácsonyi és újévi munkaszünetet, a karácsony is egy napos ünnep lett. (1078/1953. (XII. 16.) MT. sz. hat.)¹⁵ Ugyanakkor már 1945-ben a 1390/1945. ME rendelet meghirdette a nemzeti, a felszabadulási és munka ünnepének időpontjait, természetesen munkaszüneti napoknak.

Battonyán a tanács nem engedélyezte, hogy 1952. április 6-án, vasárnap tartásák a virágvasárnapi körmenetet, mert az április 4-i ünnep körüli munkanap áthelyezés miatt vasárnap munkanap lett. Békésszentandrásan az MNDSZ gyűlésén több szülő kijelentette, ha április 4-én nem mennek a gyerekek iskolába, vasárnap nem engedik őket. Húsvétkor, a megyében a feltámadási körmeneteken kevesebben vettek részt, mint korábban, állapította meg a jelentés. Az egyéni dolgozó parasztsztrók egy része is elmaradt, néhány tsz tag volt a hívek között. A papság belenyugodni látszik a létszámcsökkenésbe, de örömmel látták, hogy kitelepítettek nagy számban voltak, jelenti az ÁVH, bizonyára a papok környezetéből származó informátorok közlése alapján. (1952. április 13.)¹⁶ Április 25-én, a

¹⁵ KÖBEL 2005. 192–193.

¹⁶ A szövegben a jelentés dátuma alapján hivatkozunk az iratra.

Márk napi búzaszentelőről a következőket olvashatjuk: „A megye területén a mai nap folyamán, több helyen tapasztalható volt a templomokban a búzaszentelés megtartása. Pl. Kevermes, Dombegyháza, Dombiratos községekben a mai napon tartották meg, ami általában a tömegek 40%-át mozgósította. Pl. Kevermesen 180-an voltak, ezeknek 80%-a nő, 15%-a gyermek, 5%-a férfi. Dombegyházán, Dombiratoson kb. 200-an vettek részt, akiknek 70%-a nő, a többi gyermek és férfi. Dombiratoson a búzaszentelés alkalmával ki akartak menni a határba, hogy felvonulásszerűen tartsák meg, azonban a helyi tanácstól erre az engedélyt nem kapták meg, így a templomban tartották meg az ünnepet. Hasonlóképpen történt ez Kevermesen is.” (Ezek az egykori Csanád megyéből Békéshez csatolt színekatolikus községek, ezért érthető az ÁVH érdeklődése ünnepségük iránt.) Májusban komoly fagykár érte a megyét, a 21-i jelentésben az ellenség aknamunkájaként minősíti az ÁVH Reiben Mihály kevermesi plébános május 20-i, szószejről tett kijelentését, „hogy a fagykár azért következett be, mert a kommunisták nem engedték meg a búzaszentelő körmenetek megtartását.” (1952. május 21.)

Kétegyházán 1952. június 8-án búcsút tartott a katolikus egyház, a fiatalokat sportnapra rendelte ki a községi tanács, csak az idősebbek vehettek részt a búcsúi szentmisén. A görögkeleti pünkösdkor pedig munkaszünetet tartott a tsz a községben. (1952. június 9.) Június 12-én így kezdte jelentését az ÁVH vezetője: „Jelentem, hogy a mai nap folyamán, a megye területén a növényápolási munkálatok igen vontatottan haladtak, ami betudható annak, hogy vannak községek ahol a dolgozók nem álltak reggel munkába azzal, hogy ezt a napot, mint áldozó csütörtököt még ezideig minden évben munkaszüneti napnak nyilvánították, így jelenleg sem voltak hajlandók dolgozni. Ez megmutatkozott különösen a békési és mezőkovácsházi járásban. Kétsoprony községben ma délelőtt egy körmenetet tartottak, ahol kb. 500 fő vett részt, akiknek 45%-a nő, 55%-a férfi volt. A községben a mai nap folyamán nem dolgoztak.” Munkaszünetet tartottak a mezőhegyesi állami gazdaságban is, ahol az MDP tag személyzeti vezető adott utasítást a munkaszünetre. A nyomozás megállapította, hogy a vezető csak a május 2-i Magyar Közlönyt olvasta, amelyben még fizetett munkaszünetként szerepelt az ünnep. A kormány azonban a május 16-án megjelent közlönyben eltörölte, amit nem olvasott el a vezető, ezért őt tették a felelőssé a munka leállításáért. (1952. június 12.) 1953. június 11-i dátummal iktatták a párt iratai közé azt a részletes jelentést, amelyben a megyében még működő pártokról, a kitelepítettekről és az egyházakról találhatók adatok. Az utóbbi fejezet az úrnapi körmenetekről készült összefoglaló. 23 községben volt, zömmel a templom körül vagy a kertjében, a résztvevők nagy része nő. A szertartásokon leginkább közép-parasztok és osztályidegenek (köztük a kitelepítettek) vettek részt – állapította meg s jelentés szerzője. (Csanádapácán 65% kitelepített osztályidegen és kulák.) (1953. június 11.)

A tsz szervezés elleni megmozdulást látott az ÁVH az 1952. szeptember 7-i mezőkovácsházi búcsúra érkező magyarbánhegyesiek gyalogos zarándoklatában: „Mezőkovácsházán, mely az elmúlt napokban lett tsz község – a tegnapi napon búcsút tartottak, amelyre Magyarbánhegyes községből kb. 30

személy ment el, akik az ottani templomokból zárt sorokból (Így!) jöttek át Mezőkovácsházára, majd a kora délutáni órákban ugyanígy mentek vissza, zászlókat, szentképeket hoztak és vittek. Ezek többnyire idős személyek voltak, de a búcsú szórakozó helyein nagy számban vettek részt fiatalok is. Ez a felvonulás csendes tüntetés volt a klérusnak.” – állapította meg a jelentő. (1952. szeptember 8.) A tsz szervezés 1955-ben, Nagy Imre félreállítását követően újra gőzerővel indult meg. Szeptemberben Méhkeréken Oláh János görögkeleti esperes a tsz-be kényszerítés ellen lépett fel, szerinte nem fog sikerülni, mert senki sem akar cselédsorba jutni. Akik a népnevelők erőszakoskodása miatt beléptek, egy év múlva ki fognak lépni, de addigra úgy elszegényednek, hogy nem tudnak egyénileg gazdálkodni. (1955. szeptember 9.)

Az egyházak belső életének megfigyelésére utal az 1952. október 6-án kelt összefoglaló jelentés, amelyben többek között a kitelepítettekéről, az akkor még működő pártokról és az egyházakról van szó. Eszerint a katolikus egyház fejt ki ellenséges tevékenységet, a szószék helyett a családlátogatásokon. Székács János endródi plébánost hozza példának, aki a tanyavilágot járja, azzal az ürüggyel, hogy beteget látogat. Domanek Pál békéscsabai plébános pedig azt hangoztatta, hogy a városokból elhelyezik a jó papokat falura, hogy helyettük a demokrácia szempontjából megbízható papokat helyezzenek a nagy plébániákra, hogy őket úgy irányítsák, ahogy akarják. (1952. október 6.)

Az állam az új ünnepek bevezetésével új rituálét akart az emberekkel megszerettetni. A katolikus plébánosok is igyekeznek alkalmazkodni a hívekkel szembeni elvárásokhoz. 1953. május elsején a gyulai, 1955-ben pedig a csanádapácai plébános vonult fel a munka ünnepén. (1953. május 1., 1955. május 1.)

Az informátorok élénken figyelték a papság politikával kapcsolatos véleményét. Az 1953-as választások kapcsán idézi a jelentés Vlasyovics Ferenc gyulai káplánt, aki szerint a választások után a kenyér eltűnik a boltból. (1953. május 1.) Nagy Imre félreállításával kapcsolatban Pajor János füzesgyarmati unitárius lelkész megjegyezte, hogy „Nagy Imre elvtárs” minden cikkét olvasta, de egyikből sem tudja megállapítani a jobboldali elhajlást. Koppányi Gyula református lelkész szerint nem terheli a felelősség a jobboldali elhajlásért, mert a KV utasításait hajtotta végre. (1955. március 18.)

Az információszerzés mechanizmusára utal az 1955. március 5-i jelentés. „A katolikus papság részről szintén tapasztalható, hogy erősen próbálják a nevelésükön keresztül a gyermekeket a rendszer ellen nevelni. Pl. B.G. 27 éves róm. kat. segédlelkész, csanádapácai lakos február 28-án az iskolában hittanításnál 20 gyerek előtt azt mondta, hogy „a kommunisták bélpoklosok és istentelenek.” A fenti eseményt D.I. csanádapácai lakos 10 éves fia mondta el, amikor az iskolából hazament és az apjának a fentieket közölte, hogy a pap mit mondott.”

A jelentésekben szó esik még a hittanbeíratással kapcsolatos eseményekről, néhány személyi kérdésről, ahol az érintett klerikális kapcsolatait döntő súllyal szerepelnek.

Összeállításunkban – néhány kivételtől eltekintve – a katolikus egyházra, a hívekre vonatkozó adatokból mutattunk be válogatást. A protestáns egyházak-

ról viszonylag kevés információ van ezekben az iratokban, ami aligha véletlen, hiszen a politikai rendőrség megbízója, a kommunista párt is a katolikus egyházat tekintette a legfőbb ellenségének.

Irodalom

Kő András – Nagy J. Lambert

2002 *Levelek Rákosihoz*. Maecenas Könyvkiadó, Budapest

Köbel Szilvia

2005 *„Oszd meg és uralkodj!”* A pártállam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között. Rejtjel Kiadó, Budapest

Romsics Ignác

2005 *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián

2002 *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon. 1956-os Intézet*, Corvina Kiadó, Budapest

Tomka Ferenc

2005 *Halálra szántak, mégis élünk!* Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés. Szent István Társulat, Budapest

Tóth József

2010 *Iskolai ünnepélyek az 1950-es években. Honismeret XXXVIII. 4. 38–43.*

JÁROLI, JÓZSEF

CONFLICTS BETWEEN THE ATHEIST STATE AND RELIGIOUS PERSONS IN THE REPORTS OF THE ÁVH IN BÉKÉS COUNTY IN 1950–1955

The 1949 constitution guaranteed freedom of religion in Hungary but in 1946 the communist party set the goal of destroying the churches, and the political police (ÁVO, ÁVH), reorganised several times, were given a major role in this. The daily reports of the ÁVH Békés county department for the period 1950–1955 have survived, although with gaps. They give a picture of the information obtained from informers on religious persons and priests, on the observance (in Battonya, Békésszentandrás, Kevermes, Dombegyháza, Dombiratos, Kétegyháza) of church feasts that were abolished in the 1950s, on a pilgrimage regarded as a demonstration against the regime (Mezőkovácsháza-Magyarbánhegyes), and on the opinion of the priesthood concerning day-to-day politics (Békéscsaba, Gyula, Füzesgyarmat).